

Головному редакторові щотижневика
«Дзеркало тижня» **Юлії Мостовій**
Заступникові головного редактора
Сергію Рахманіну
Оглядачеві **Ірині Ведерніковій**

Відкритий лист

Шановна пані Юлія, шановний пане Сергію,
шановна пані Ірино!

*У нас любят заводить реформы
лишь потому, что так легче управлять.*
/П.А.Столыпин/

Припускаючи, що ваш щотижневик не схильний до друкування відкритих листів, використовую саме таку форму для звернення до вас, оскільки не маю іншої можливості, щоб висловити свої міркування щодо вашої незвичайно великої за розміром і неосяжної за кількістю поданої в ній соціологічної інформації статті «Пісня про Батьківщину. Слова народні» в останньому (№ 50) числі ДТ за 2014 рік. Як людина, що має відношення до науки і наукової сфери¹ в нашій країні, стан яких повсюдно вважається критичним для успішного розвитку будь-якої держави, мушу з дивуванням відмітити, що вони разом отримали у згаданій безмежній статті лише 10 коротеньких рядків на стор. 4, тому не забере багато місця їх процитувати: *«Науку, що лежить в основі прогресу і дає ідеї для виробництва та народження робочих місць, а не гендлярського виродження, вирішили підтримати лише 0.5%. Саме стільки вважають актуальною реформу НАН України та університетської науки. Це – вирок».*

В цьому твердженні всі слова за виключенням перших 4-5 викликають заперечення. І не тільки у мене, а й у більшості моїх колег, з ким мені вдалося обмінятися враженнями щодо написаного у цій статті. По-перше, тільки люди, далекі від науки, можуть бачити в ній ідеї для виробників та народження (чому не створення?) робочих місць як головну мету. Навіть для держави така, поставлена перед наукою, мета була б необачливим рішенням. У науки багато більш важливих прямих завдань, але у короткому листі не місце для лікнепу з відповідного питання. По-друге, скажу більше: працюючий вчений, заклопотаний конкретним дослідженням, взагалі про таке не думає і про таке не дбає, хоча все, що стосується нових виробництв і високотехнологічних, а правильніше – наукоємних робочих місць дійсно має місце, проте завдяки опосередкованим, часто через багато років, зв'язкам

¹ При цьому я не розрізняю академічну і університетську науки, як прийнято робити, зокрема, і у вашому виданні, бо таких нема, а є єдина наука, яка робиться чи в академіях, чи в університетах. При цьому я маю на увазі, насамперед, її фундаментальну складову, саме рівень якої і визначає все і вся.

науки з технікою і технологіями. За прикладами – лазери, надпровідність, ядерні технології, інтернет тощо – далеко ходити, впевнений, непотрібно.

Пропускаю гендлярство, бо не зрозумів, що вами мається на увазі – гендлярство тільки у науковому середовищі чи в країні в цілому – і перейду до так званого вироку, який у наведеній фразі, безумовно, є головним словом. Ви робите вирок суспільству, яке начебто не розуміє ролі науки, що, на жаль, має місце. Причому, як на мене, було б чеснішим говорити про вирок керманичам, а не простим людям, зануреним у безліч своїх зовсім не простих турбот і, напевно, дуже мало думаючим про проблеми науки. З іншого боку, скажіть: ви б самі підтримали реформи, коли не знаєте, що за ними стоїть? Отже, я особисто вважаю, що люди виявились мудрішими, принаймні, з цього конкретного питання, і повели себе, як істинні *Homo sapiens*.

Тому, шановні панове, дозвольте з ваших слів зробити прямо протилежний висновок, а саме: виголошені вами слова – це вирок вам. Так, вам! Тому що не можу уявити, що ви не розумієте, що підтримка науки і дуже хитро сформульоване вами питання Таблиці 10 про першочерговість *«реформи НАН України та університетської науки, що створює базис для розвитку наукової діяльності»* не зовсім одне і те ж. А якщо відверто, то абсолютно не одно і те ж саме. І, я не виключаю, пересічний громадянин при всьому своєму щирому бажанні та прагненні підтримувати справжню науку може бути твердо налаштований проти будь-якої реформи академії, яка, погодьтесь, працює краще, ніж мала б працювати в умовах створеного для її роботи «голодомору». І завідомо вона має більші здобутки, у тому числі визнані у світовому вимірі, ніж практично всі державні інституції.

Я не маю на увазі, що в НАН України все гаразд і немає проблем. Вони є і їх не може не бути, але вона забезпечує наукову діяльність, якою ви так глибоко переймаєтесь і яку бачите як наслідок(!) реформування, має успіхи, хоча й доволі скромні. Проте, будь ласка, назвіть, що зробила держава для такої підтримки академії, яка б дійсно вимагала високих – за гамбурзьким рахунком – вимог. В академії іде дискусія щодо реформування – тільки у вашому щотижневику мали слово члени академії О.О.Кришталь, С.М.Рябченко, А.А.Сибірний, деякі інші, які піднімали важливі питання академічного буття та покращання стану науки в державі, але вони професіонали і бачать справу так би мовити у світовому аспекті. Тому перше питання, яке виникає у мене як у пересічного науковця: а, власне, про яку реформу йде або мало б йтися у вашому розумінні? Загальні слова про якийсь розвиток наукової діяльності, будучи лозунгом, змісту не несуть. Якщо ж про ту, що висловлена у, за всіма ознаками замовлених, статті декого В.Мойсеєнка, то на неї вчені, що працюють а академії, категорично не згодні.

Поставлю питання ще гостріше: оскільки академію лають за відсутність результатів нобелівського рівня, то чому б, хоча б гіпотетично, мені не підняти питання про реформування аж до припинення виходу вашого щотижневика за відсутність у його штаті журналістів, що були б, як мінімум, номінованими, наприклад, на Пулітцерівську премію? Хотілося б почути вашу відповідь на такий закид по суті, а не з тривіальної позиції щодо

позабюджетності видання. Або вимагати, щоб у наших умовах ви могли б конкурувати з, скажімо, «New York Times» або «Daily Mirror».

А ми, співробітники НАН України, принаймні, природознавці, часто, наскільки можемо, витримуємо подібну конкуренцію, посилаючи і намагаючись оприлюднити власні результати, у тому числі отримані без наших західних колег, у найпрестижніших наукових журналах світу. Їх (результати) нерідко цитують як пріоритетні, але що знає про них ваш читач? Слушно звернути вашу увагу, що у деякому сенсі головна щоденна інформаційна газета світу «New York Times» *щотижня* публікує цілу вставку (або блок) матеріалів про наукові досягнення, поточні дослідження, історію науки, чим, по-перше, висловлює поважність до такої сфери людської діяльності, як наукова, а по-друге, виховує свого читача з усіх куточків світу, включаючи владні кола різних країн, але, як видно, не нашої. Звісно, це не зменшує необхідності робити те ж саме академіям і університетам – і деякі так роблять. Проте за власним досвідом, знаю, що сайти професійних організацій, навіть популяризуючи ті чи інші лабораторні результати, більше спрямовані теж на професіоналів або на журналістів, що пишуть про науку і щось в ній розуміючих. Крім того, не секрет, що популярність ЗМІ набагато вища, а ефективність їх впливу на маси незрівняна, якщо її порівняти з будь-яким сайтом окремої установи.

З іншого боку, про які ефективні реформи може йти мова в державі, де Президент починає свою діяльність з твердження, що більше не буде витрачання коштів на *нікому не потрібні наукові програми* (курсив мій), а вслід за ним прем'єр-міністр пропонує залишити і фінансово підтримувати *лише одну наукову програму*, але таку, що принесе славу Україні. Напевно, йому невтямки, що інший відомий діяч задовго до нього пропонував знімати не 40-50 фільмів, а 5-10, на які спрямувати усе фінансування, і тоді *всі* останні будуть виключно видатними. Чим це закінчилося, знає кожний – на певний період СРСР позбавився цікавого кіно. Здавалося б, нашому прем'єрові, виходячи з його ж підходу, було б більш природно запропонувати скасувати всі міністерства разом з КМ і залишити одне, але таке, що перетворить Україну, наприклад, на Швейцарію... Але й цієї «прогресивної» пропозиції нема.

Так, з таких приводів залишається лише іронізувати. Хоча, думаю, слушно додати, що якби хтось з вищих керівників або провідних політиків розвинених держав дозволив би собі подібні висловлювання щодо своїх вчених або науки в цілому, боюсь, що як політичний діяч він не мав би майбутнього, бо такі слова суспільство розцінює виключно, як ганьбу.

Жарти-жартами, але з вашого матеріалу у мене народжується лише один висновок – наступний (ні, вже поточний) рік буде черговим роком боротьби за спасіння української науки. Знаний у всьому світі фізик-теоретик академік РАН В.Захаров нещодавно зауважив, що оскільки другого закону термодинаміки ніхто не відміняв, то у світі править хаос, який можна зупинити лише скоригованими діями людей, і наука є головним ворогом хаотичного розвитку. При цьому люди часто навіть не усвідомлюють, що

вони є його агентами. До них можна віднести різноманітних шарлатанів і астрологів, які заповнили шпальти багатьох газет, журналів і екрани ТБ, некомпетентних керівників, які «сидять» біля фінансових потоків і приймають рішення, незрозуміло чим мотивовані. Такі персони, треба визнати, зустрічаються і серед вчених, які чи-то з причин комплексу неповноцінності, чи-то браку визнання генерують «цінні» ідеї, як, скажімо, аргументи щодо підтримки чудо-генератора Річчі (дивним чином, про нього ДТ теж писало у позитивних фарбах).

Боюсь, що реформа НАН України, здійснювана з крісел владних кабінетів і підтримувана (чого не можна виключати) провідними ЗМІ, може стати тим, що отримало назву «ідеології ракової пухлини», коли остання, будучи впевненою, що прагне свого ідеалу, руйнує організм. Але разом з ним гине й сама! Звертаючись до минулого (у даному випадку часів СРСР), ми бачимо, як влада, гадаючи, що робить щось прогресивне і необхідне суспільству, гнобила генетику, кібернетику, деякі гуманітарні напрями. Наслідки цього відчуються дотепер. Саме на такій небезпеці мають наголошувати розумні ЗМІ, які дійсно дбають про науку і освіту.

А от на питання, як з цим боротися, відповідь відома, проста і лише одна – наука має керуватися лише вченими, які є *вільними* у визначенні пріоритетів і напрямів своїх досліджень. І не будь-якими, а поважними і маючими загальновизнані результати. Керівні посади мають бути виборними і мати певний термін обіймання. Забезпечення ж наукової діяльності, особливо у сфері фундаментальних досліджень, має взяти на себе держава. І коли воно дійсно задовольняє нормальні, визнані у світі, критерії, то суспільство отримує повне право вимагати від наукової спільноти детального звіту щодо ефективності та результатів її діяльності. В протилежному випадку, наше керівництво нагадує власника корови, який її не годує, але дратується від відсутності молока.

Вже традиційні спекуляції щодо молоді, якій не дають просуватися по кар'єрних сходах вчені похилого віку, теж краще припинити, бо молодь кидає країну з інших причин. Про них неодноразово писалось і не варто повторятися. З цього приводу хотів би лише зауважити, що проти «свіжої крові» ніхто не заперечує, але на перше місце треба ставити кваліфікацію. Тільки молодий вік – не панацея, чим, повторю, сьогодні спекують, часто, на мжаль, і в пресі. Насправді, науку в цілому роблять вчені середнього віку, і саме таких у нас сьогодні бракує більше всього, бо молоді, вивчившись та набувши певного досвіду, з відомих причин кидають рідні пенати і шукають місце подалі від дому. Наука – це покликання і щоб нею займатися, про багато речей треба забути. Особливо у нашій рідній країні. Можу здатися невічливим і тому наперед вибачаюсь, але дозволю собі сказати, що теперішня молодь на це погоджується далеко не завжди.

Наостанок повернусь, до певної міри, до початку і повідомлю, що на одному з останніх перед Новим роком засідань Президії НАН України доктор соціологічних наук Тетяна Петрушина з Інституту соціології НАН України доповідала про проведені нею дослідження довіри нашого населення до

вчених. Таких дійсно відносно небагато – близько 35%, але ця цифра поступається лише довірі до церкви, у якої 43% прихильників, і в разі перевищує відсоток довіри до владних структур – Президента, прем'єра та ВР, який загалом не перевищує 15%. Але ніхто про реформування цих інститутів не говорить або далі розмов справа не йде. За даними Т.Петрушиної підтримка науки також суттєво зростає з освітою – чим освіченіше людина, тим більше підтримує науку, що, в принципі, і має бути. Але мене особисто вразило і залишилося незрозумілим, чому тоді люди з владних поверхів, переважна більшість яких має і наукові ступені, і наукові звання, так погано ставиться до наукової діяльності та її представників, обмежуючи їх необхідну державі професійну діяльність різкими секвестрами бюджету. Те, що нема армії без фінансування, буцімто, прозріли, а от до науки і освіти, напевно, ще не доросли.

Таким чином, звертаюсь до вас як керманичів одного з відомих в Україні видань допомогти розвитку науки, оскільки стан справ у недружелюбному ставленні держави до НАН України зокрема і вчених взагалі покращати без активної участі преси неможливо. Її внесок у відновлення науки в Україні не переоцінити. Може, грядущий рік виявиться навіть складнішим, ніж важкий попередній, проте призиваю не бути песимістами і сподіватися на світле, бо наука, як ми всі знаємо, справа світла і ми їй сумлінно служитимемо незалежно від умов, бо вона наше життя.

З повагою і новорічно-різдвяними
поздоровленнями, В.Локтєв